

O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINING KELIB CHIQISH TARIXI

Nabiyev Elyor Baxtiyorovich, Urganch davlat pedagogika
instituti Pedagogika fakulteti dekani, (PhD)

HISTORY OF THE ORIGIN OF SCHOOL EDUCATION SYSTEM IN UZBEKISTAN

Nabiyev Elyor Baxtiyorovich, Dean of the Faculty of Editing,
Urganch State Institute of Editing, (PhD)

ИСТОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Набиев Элёр Бахтиёрлович, декан педагогического
факультета Ургенчского государственного педагогического
института, (PhD)

<https://orcid.org/0009-0003-4049-6645>

e-mail: el.lon.el@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda maktabgacha ta'limning kelib chiqishi, ta'lim tizimi, ilk bolalar bog'chasining paydo bo'lishi, kimlar bu yo'lda hissa qo'shganliklari, maktabgacha ta'lim sohasining rivojlanishini keng targ'ib qilish haqida so'z boradi. Xususan maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich bo'g'inidir.

Kalit so'zlar: Fridrix Frebel, ta'lim, maktabgacha ta'lim, uzluksiz ta'lim, rivojlanish, individ, dunyoqarash.

Abstract: This article discusses the origin of preschool education in Uzbekistan, the educational system, the emergence of the first kindergarten, who contributed to this, and the wide promotion of the development of preschool education. Will go In particular, preschool education is the initial link of continuous education.

Key words: Friedrich Froebel, education, preschool education, continuous education, development, individual, worldview.

Аннотация: В этой статье рассказывается о происхождении дошкольного образования в Узбекистане, системе образования, появлении первого детского сада, о том, кто внес свой вклад в развитие дошкольного образования. В частности о том, что дошкольное образование является начальной частью непрерывного образования.

Ключевые слова: Фридрих Фребель, образование, дошкольное образование, непрерывное образование, развитие, индивид, мировоззрение.

KIRISH. O'zbekistonda jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, har kimga ta'lim olish uchun teng huquqlar kafolatlanadi. O'zbekistonda maktabda o'qish majburiy hisoblanadi. Ta'lim tizimi yagona va uzluksiz bo'lib, ta'lim turlariga ko'ra quyidagilardan iborat:

- maktabgacha ta'lim va tarbiya;
- umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim;
- professional ta'lim;

- oliy ta'lim;
- oliy ta'limdan keyingi ta'lim;
- kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;
- maktabdan tashqari ta'lim.

Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turidir. Shu boisdan

har bir maktabgacha ta'lim tashkilotida ishlashni xohlagan bo'lg'usi tarbiyachi-pedagoglar maktabgacha ta'lim tizimining tarixini bilishi zarur.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asrda Shvetsariya, Angliya va boshqa Yevropa mamlakatlarida nemis pedagogi Fridrix Frebelning maktabgacha tarbiya nazariyasi keng ommalashdi. U ilk bor “bolalar bog'chasi” tushunchasini muomalaga kiritdi. Fridrix Frebelning (1782-1852) pedagogik tizimi. Bolalar bog'chasining paydo bo'lish tarixi 1837-yilga borib taqaladi, bolalar bog'chasining asoschisi deb taniqli nemis pedagogi Fridrix Frebel hisoblanadi. Aynan u Germaniyaning Bad-Blankenberq shahrida bolalar uchun tashkil qilingan muassasasini “bolalar bog'chasi” deb atadi va ushbu atama butun dunyoda umumiy tarzda qabul qilindi[2]. O'zbekistonda esa XIX asrning 80-90-yillariga kelib Markaziy Osiyoda bolalar maktabgacha ijtimoiy tarbiyasi g'oyalari yetildi. 1872-yilda ziyoli qatlam vakillari tomonidan Turkistonda tuzilgan “Jamiyati xayriya” tashkiloti tomonidan miskinlar uylari, tunash joylari, tug'ruq joylari bilan bir qatorda ota-onasi bo'lmagan bolalar uchun yetimxonalar tashkil etildi. Bu yetimxonalar oz sonli bolalarni, butun Turkistonda taxminan 150-200 kishini o'z ichiga oladi. Ushbu yetimxonalar yasli yoshidagi bolalardan tortib, maktab yoshidagi bolalarni ham qamrab olgan. 1896-yilda Turkistonda vasiylar kengashi kambag'allarning bolalari uchun “yasli”lar deb ataladigan muassasalarni tuza boshladi. Yaslilarga atak-chechak qila boshlagan bolalar qabul qilingan va maktabga ketgunga qadar tarbiyalangan. Bolalar kun bo'yi yasli va uch marta ovqatlanirilar edi. Yasli ishlarini nazoratchi ayol boshqargan, xizmat qiluvchi xodimlar ham bo'lgan. Bu muassasada bolalarni duolar o'qishga (duogo'ylikka), oddiy o'qishga, yozishga, sanashga, to'qishga, to'r to'qishga, tikishga va boshqa hunarlarga o'rgatilgan. Butun o'lka bo'ylab shunday yaslilardagi bolalar soni 50-60 boladan oshmas edi. Turkistonda kambag'allarning bolalalari uchun Toshkent, Samarqand, Sirdaryo, Namangan shaharlarida yetimxonalar tashkil etilgan. Keyinchalik Toshkent istirohat bog'i maydonida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun “Bolalar maydonchasi” turidagi ilk bolalar bog'chalari ochila boshlandi.

1903-yilga kelib Toshkentda “Oilaviy ta'lim-tarbiyaviy to'garagi” tashkil qilindi. To'garak

Harbiy ministrlk va Xalq maorifi tomonidan tasdiqlangan va Ustav asosida ish boshlagan. U o'z oldiga quyidagi vazifalarni belgilab qo'ygan:

1. Bolalarga ta'lim-tarbiya berish usullarini rivojlantirish va takomillashtirishda yordam berish;
2. Pedagoglar va ota-onalarni va bolalar tarbiyasi ishini boshqaradigan kishilarni (oila, maktab va bolalar bog'chasining yagona tarbiyaviy ta'sir etishini belgilash maqsadida) bir-birlariga yaqinlashtirishni maqsad qilib qo'yadi. Ta'lim-tarbiya to'garagiga bolalar birinchi marta 4 yoshdan 6 yoshgacha qabul qilingan va 6-10 yoshgacha bo'lgan ikki xil yosh guruhlariga bo'linib mashg'ulotlar olib borilgan. 1903-1914-yillar davri maktabgacha tarbiya sohasidagi ta'lim-tarbiya g'oyalarining jadal sur'atda o'sishi bilan xarakterlanadi. 1909-1910-yillarda va keyinchalik xususiy bog'chalar paydo bo'ldi. Bunday bog'chalarda ma'lumotga ega bo'lgan va chet tillarini biladigan o'qimishli xonimlar tarbiyachi bo'lib ishlar edi. Ammo bu bog'chalar faqat badavlat oilalarning ehtiyojini qondirgan xolos. Davlat tomonidan ijtimoiy bolalar bog'chalari 1917-yildan yalpi tarzda tashkil qilina boshlandi.

Davlat tomonidan ijtimoiy bolalar bog'chalari faqat 1917-yildan keyingina yalpi tarzda tashkil etildi. 1917-yil 20-noyabrda Xalq komissarligi tomonidan “Maktabgacha tarbiya yuzasidan Deklaratsiya” e'lon qilindi. Bunda: “Bolalarni ijtimoiy tekin tarbiyalash bolaning birinchi tug'ilgan kunidan boshlanadi” deyilgan edi. Maktabgacha tarbiya butun xalq maorifi tizimining birinchi bo'g'ini va tarkibiy qismi bo'lib qoldi. 1919-yilda qabul qilingan Davlat dasturlarida xalq maorifi sohasida: Ijtimoiy tarbiyani yaxshilash va xotin-qizlarni ozod qilish maqsadida maktabgacha tarbiya muassasalarini vujudga keltirish haqida fikr yuritildi[3]. Turkistonda dastlabki davlat bog'chalari 1918-yilning ikkinchi yarmida tashkil qilina boshlandi. 1918-yil 20-oktyabrda Turkiston Maorifi Xalq Komissarligi qoshida Respublika maktabgacha tarbiya sohasida barcha tadbirlarni amalga oshirish uchun ma'muriy organ sifatida maktabgacha tarbiya bo'limi tashkil qilindi. Xuddi shu yilda viloyat xalq maorifi bo'limlarining qoshida maktabgacha tarbiya kichik bo'limlari tashkil qilingan. Bu tadbir Respublikada maktabgacha tarbiyaning rivojlanishiga yordam berdi. Maktabgacha tarbiya bo'limlarining faoliyati uch asosiy yo'nalishdan:

1. Bolalar bog'chalarini ochish, ularni binolar, mebel va jihozlar bilan ta'minlash;

2. Maktabgacha tarbiya xodimlari, shu jumladan mahalliy, milliy vakillardan kadrlar tayyorlash;

3. Ota-onalar o'rtasida tashviqot-tushuntirish ishlarini olib borishdan iborat edi.

"Maktabgacha tarbiya bo'limi to'g'risi"da Nizom qabul qilindi va unda bo'lim 3 yoshdan 8 yoshgacha bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiya muassasalariga boshchilik qiladi, mavjud muassasalar ishining borishini kuzatadi. Yangi bolalar bog'chalari, yaslilar, bolalar uylari, maktabgacha yoshdagi bolalalar uchun umumiy yotoqxonalar, enagalar va kadrlar tayyorlash maqsadli kurslari tashkil qilindi.

NATIJALAR. O'zbekistonning tub joy aholisini maktabgacha ta'lim tashkilotlariga jalb etish uchun kurash juda murakkab va qiyin sharoitda olib boriladi. 1918-yilda Toshkentning sobiq eski shahar qismida o'zbek bolalari uchun 4 ta bog'cha ochishga muvaffaq bo'lindi:

Birinchi bog'cha – Shayxontohur dahasida, Hasanova (mudir), Mahsuma Qoriyeva, Robiya Abdurashidova (tarbiyachi). Ikkinchi bog'cha – Xo'ja ko'chasida Anvar Yausheva (mudir).

Uchinchi bog'cha Ko'kcha dahasidagi Langar ko'chada ochilgan. To'rtinchi bog'cha Beshyog'och dahasida ochilgan. 1920-yilda Turkiston Respublikasida 71 ta bolalar bog'chasi, shu jumladan mahalliy aholi bolalari uchun 16 ta bog'cha va 12 ta bolalar maydonchalari tashkil etilib, bulardan 4 tasida o'zbek va boshqa mahalliy millatlarning bolalari tarbiyalana boshlandi. O'sha davrda maktabgacha tarbiya muassasalarida hammasi bo'lib 6394 bola tarbiyalanar edi. 1921-yilga kelib bolalar bog'chalarining soni 105taga, shu jumladan mahalliy millatlarning bolalari uchun bog'chalar 32taga yetdi. Bolalar bog'chalarida tarbiyalanuvchilarning soni qariyb 8000 kishiga yetdi, ulardan 2000 dan ko'prog'i mahalliy millatlarning farzandlari edi.

Ikkinchi jahon urushi yillarida O'zbekistonda bolalar bog'chalari va bolalar maydonchalarining tarmog'i deyarli ikki barobar kengaydi. 1994-yil 1-yanvariga kelib, maktabgacha ta'lim-tarbiya tizimida 54000 bola tarbiyalandi. Ana shu maqsadda davlat tamonidan 77 million so'm ajratildi. Bu yillarda O'zbekistonning bolalar bog'chalarida ko'chirib keltirilgan 16000 dan ko'proq bolalar tarbiyalandi. Shuningdek, ota-onasiz qolgan qariyb 400 bola

vasiylikka olish prinsipiga muvofiq boqib, tarbiyalab katta qilindi.

MUHOKAMA. So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish va rivojlantirishga qaratilgan qonunlar, qarorlar qabul qilinib, amaliyotga joriy etilmoqda. Maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, bolalarni maktabgacha ta'lim bilan bosqichma-bosqich to'liq qamrab olishni ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni bilan Maktabgacha ta'lim Vazirligi tashkil qilindi[1]. Bugungi kunda O'zbekistonda 14 mingdan ortiq maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyat yuritadi. 2019-yilda Maktabgacha ta'lim Vazirligi tizimiga bolalar qamrovini 52% ga yetkazdi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich qismi hisoblanadi. U bolaning sog'lom va rivojlangan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlab, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini uyg'otib, tizimli o'qitishga tayyorlab boradi. 6-7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha ta'lim davlat va nodavlat bolalar maktabgacha ta'lim muassasalarida va oilada amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'limning maqsadi – bolalarni maktabdagi o'qishga tayyorlash, bolani sog'lom, rivojlangan, mustaqil shaxs bo'lib shakllantirish, qobiliyatlarini ochib berish, o'qishga, tizimli ta'limga bo'lgan ishtiyoqini tarbiyalashdir. Maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish maktabgacha ta'lim muassasasi hamda shtatdagi tibbiyot xodimlari, shuningdek maktabgacha ta'lim muassasasiga biriktirilgan sog'liqni saqlash organlarining tibbiyot xodimlari tomonidan amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini 2017-2021-yillarda yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707 sonli qarori.
2. Maktabgacha pedagogika. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, N.Kayumova, M.Azamova "Tafakkur" nashriyoti, 2019.
3. Maktabgacha pedagogika. Sh.Sodiqova.
4. Zaxxuva, N. Maktabgacha tarbiyachining ijodiy salohiyatini ishlab chiqish. Maktabgacha ta'lim, 2006 yil.